

Слободан Г. Милеуснић
ПРИЧЕ ИЗ СЛАВОНСКОГ КРАЈА

Уредник
Зоран Колунџија

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

СЛОБОДАН Г. МИЛЕУСНИЋ

Приче из Славонског краја

– поводом 20-годишњице смрти
Слободана Милеуснића (1947–2005) –

Приредили

Славица Гароња

Миленко Заилац

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Изјава захвалности

*Приређивачи захваљују породици Слободана Милеуснића,
Зориславу Шимићу и Ненаду Чађану
што је овај рукопис сачуван
и што су омогућили његово објављивање*

САДРЖАЈ

Плава шклоца.....	9
Утопљеник	19
Уклети млин.....	27
Гојко	39
Шудлање (славонски голф).....	47
Баба Јага (прича није довршена).....	51
Славица Гароња: Славонски завичај Слободана Милеуснића (Белешка уз ове приче)	55
Биографија Слободана Милеуснића.....	61
Миленко Заилац: О библиографији Слободана Милеуснића	63
Речник мање познатих речи	65

ПЛАВА ШКЛОЦА

(или натурална трговина
од пре више од пола столећа)

– 'Ош ову књигу, јебала те она – као гром из ведрa неба загрми младалачки, али храпави и тешко разумљив глас мог друга и оближњег комшије, Станка.

Његова кућа налазила се изван села, на споредном *йр-иенем йуџу* који је водио ка Чендешовом млину (властник млина био је извесни Мађар Чендеш). Станко је био јединац, и живео је са мајком. Отац их је давно напустио, а потом убрзо и умро. Са прага моје куће, која се налазила на једном узвишењу, пуца поглед према ливадама Божин'це и Станковој кући, која је у том зеленилу деловала као осама. Некада су је заклањала два велика хроста који су служили као међа између ливада, али су и они порушени.

Станко је осетио да сам ја већ у то време био усмерен на, како су стари казивали, *науковање* тј. школовање. Обојица смо у то време ишли у школу: ја у четврти или пети разред, а он нижи један разред. Није га школа занимала, а није имао ко ни да га на њу приволи.

Књигу је бацио испред мене, док сам седећи испред старе трешње бранио кокошима да кљуцају по *йрау* који су отац и мајка почупали и тако са грмовима оставили да се просуши. Било је рано јесење поподне. Од треска књиге дигао се облак прашине. Тек када сам је отресао, видео сам на светлозеленим корицама наслов од кога ми је у па-

мети остала само реч „агрономија”. Био је то неки приручник за пољопривреду. У то време, а то је било свега десетак година од завршетка Другог светског рата, учитељи су имали и ту обавезу да упознају сељаке са новим агро-мерама.

Оно што је мене запрепастило, било је сазнање да је та књига украдена из сеоске школе. Тај бледозелени приручник и сам сам виђао у старом ормару који се налазио у десном углу учионице трећег и четвртог разреда наше сеоске школе. У том ормару, поред осталог, стајао је поломљени глобус, лењир и троугаоник, кутија са кредама и *сиужва* (у то време је коришћена природна спужва) и још неки школски инвентар, углавном похабан. У том нeredу било је и неколико књига и школских вежбанки. Иако школа, коју су чиниле две учионице (заједно су били у једној учионици први и други разред, односно трећи и четврти) није имала библиотеку, имала је неколико књига из опште литературе, које су ученици наглас читали на часовима хрватскосрпског, односно српскохрватског језика. Обично би ученик (а сви су морали да прођу кроз тај образовно-васпитни процес) стао на узвишење, својеврстан пулт на коме је био сто и столица за учитеља, и у ставу мирно, испод велике Титове слике, читао цео један школски час приче Милована Глишића, Бранка Ћопића, или неког од других приповедача или песника са чијим смо књижевним делом требало да се упознамо. Застао сам. Препознао сам књигу и знао да је украдена. Али, у том тренутку, створена је код мене дилема: ако му кажем да је украо, он ће је узети и уништити; ако је примим, бићу саучесник у крађи. Док сам ја моралисао, он рече:

– Ја теби књигу, а ти мени *шклоцу* и то ону фарбану.

Сад ми је већ било лакше. Реч је о трговини: ја њему *шклоцу*, чији је рукохват био од дрвета ишаран изрезбареним биљним и геометријским преплетима и офарбан у јарко плаву боју. Сечиво је урадио мој отац, несвршени

ковач. Учио је ковачки занат у оближњем селу код познатог мајстора, али је, поред *науковања*, морао да чува и његово несташно дете. Једног дана, непажњом мог оца, дете је направило неку штету, а мој отац је за тај немар добио *ћушку*. Због тога је, како је говорио, и напустио своје даље ковачко школовање. Међутим, љубав према наковњу и чекићу никада га није напустила.

Оштрица сечива је била од препукле косе коју је преломио мој старији брат када је покушао да покоси *антирају* у делу баште где је некада била стара шљива. Несмотрено је замахнуо посред старог пања и коса је *цикнула* напола.

Дрвен дршку урадио је стриц Петар, сјајан *џишилер*. Рукохват је дељао стриц док је радио кухињски *креденац* као свадбени дар за сестру Босиљку. Шаре смо смишљали заједно, али је моја жеља била пресудна. Да би ти украси били што лепши, а шаре изражајније, ужареном жицом са старог бицикла, палили смо те урезе. Због мајсторства, али и због јарко плаве боје, та шклоца побуђивала је код мојих вршњака велику пажњу и завист. Фарбу сам ја бирао. У стричевом *вершићету* изнад *џишибанака* (тако сам ја звао његов радни сто) налазила се стелажа на којој су, поред разног алата, у једној полици биле поређане кутије са бојом. Од раније, одлучио сам се за плаву, и то ону тврдо плаву. Када сам то саопштио стрицу, узео је кутију са плавом бојом и својим жуљевитим рукама снажно је узмућукао, а потом перорезом моје шклоце отворио поклопац. Ухватио је врх сечива и дршку умочио у фарбу. После свега неколико секунди, пружио ми је шклоцу и са пуним поверењем рекао:

– Држ', ал' не мрдај.

Стајао сам укочен као кип. После неколико тренутака узео је шклоцу и сечиво затакнуо у пукотину греде своје радионице. Потом је забравио врата, а мени наредио да узмем *шибу* и да гоним говеда на испашу. Овог пута,

уместо у *Сјањске ливаде*, рече ми да их гоним у Ђолове, тамо је и боља испаша, а близу је и река Пакра, тако да их, пре доласка кући, могу отерати и на појило.

Дуго је трајало то јесење поподне, а посебно је била дуга ноћ. Ујутро, још зором, кад је роса квасила ноге као највећи пљусак, стриц ме је сачекао на капији свога дворишта са две краве и телетом око чијег имена је вођен спор: да ли ће се звати Шароња или Рудоња. Морам да признам да се мени више допадало ово друго име.

– Ево ти, рече и испружи ми *шклоцу*.

У то време, а то је сигурно било пет година раније него што ми је Станко понудио трампу за књигу, ова *шклоца* је била најлепша у селу, па можда и у целом крају. Изгледала је као *саливена*. На крају дршке, као мали пупак, очврснула је кап плаве боје и изгледала је као савршена завршница. Међутим, то ми је стварало и одређене потешкоће. На том месту ми смо закивали мале ексере или алке за које смо везивали упредену *шијау*, која је другим крајем била везана за *'лаче* или држач каиша. Тако, док смо трчали да повратимо говеда, ако испадне из џепа, она је млатарала око ногавице или ударала по туру. То је био довољан знак да је вратимо на место, односно у џеп.

У то време *шклоца* се изменила и изгубила свој првобитни изглед. Ручка је била изгребана, а лепа плава боја тек се назирала. На средини, сечиво је имало зуб који је настао када сам покушао да пресечем *дрои* како бих направио удицу.

Дакле, *шклоца* је одрадила своје. Ако је дам Станку, добићу књигу коју ћу, на сваки начин, вратити тамо где је и била. Тај *наук* давно ми је усадила моја баба Јагода (од милоште сам је звао Јага), која је стално говорила: – Ако узмеш оно што није твоје, по то ће доћи Бог или ђаво. Бог да те казни, а ђаво да ти узме душу.

– Добро – рекох мом другару. Узео сам књигу и отрчао до куће. Из *јањка* сам ушао у *ољанку* где сам имао

део свог простора, поред прозора. У једној висећој полици, коју ми је уступила баба Јага, држао сам своје ствари и играчке, а међу њима била је и *шклоца*. Оставио сам књигу и узео *шклоцу*. Трком сам се вратио према Станку, који ми је већ пошао у сусрет.

– Ево, мени више и не треба.

Ово сам више рекао, како бих себи олакшао жал за драгим предметом.

– Дај – промрмља Станко, зграби *шклоцу* и јурну низ двориште. Пројурио је као ветар кроз отворена врата у дворишту, у два корака прескочио ширину пута, затим, као застрашена срна коју гоне ловачки керови, прескочио комшијски плот и преко ливада отрчао кући.

Одмах сам књигу ставио у своју торбу. Ставио сам је између *џабле* (плоче на којој се обострано писало *џисаљкама* и буквара, да се не би приметила кроз ретко ткање мог *џорбака* у коме сам носио свој школски прибор). Срећна околност је била и у томе да сам те недеље био *редар*, па сам први улазио у учионицу, како бих обрисао таблу и припремио креду и *сџужву* натопио водом.

Сутрадан, утрчао сам безглаво у учионицу и отворио орман. Јака шкрипа врата, услед наглог отварања, нарушила је мртву тишину. То ме пресече, али накратко. Бацио сам књигу међу остале ствари у нереду и залупио врата. Помислих – да их могу *замандалиши*, да се никада и не отварају.

О том догађају размишљао сам још само дан-два. Настојао сам да то што пре заборавим. Једино присећање било је када смо, најчешће у игри чувајући стоку, правили неке *рабоџе*, па би Станко извадио, доскора моју, а сада његову *шклоцу*. Међутим, и то је било само за тренутак. Одмах сам то стављао на моралну раван моје бабе: – Добро мораш чинити, а против зла се мораш борити.

Тај морални кодекс, као својеврсни *меменџо*, био је главна превага за моју одлуку. Поред тога, и *шклоца* је већ одрадила своје.

Прошло је опет пет година. Ја сам напустио село, бар физички, како бих наставио школовање. Станко је остао са мајком. Одслужио је војску, купио стару кућу усред села, и на истом месту направио велику, од печене цигле. Радио је доста, чак много. Имао је свог *зеленка*, како је звао свој трактор *зейор*, од кога се није одвајао. Обрађивао је доста земље, углавном „државне”, која је била напуштена и укоровљена, или су му своју земљу уступали под неку врсту *аренде*, старци и изнемогли мештани којих је у селу било све више. Углавном је сејао кукуруз и пшеницу. Са својим *зеленком*, који је био сав *ласасѝ* без блатобрана и других машинских делова, јурио је кроз село и преко сеоских њива као *свѝѝи Илија*. Радио је много, посебно у време сезонских послова, од раног пролећа до касно у јесен. Преко зиме мировао је само током јануара, када су били црквени празници. Остатак зиме провео је у оближњој шуми на сечи дрва, посебно храстова, и њиховом извлачењу из шумских забити. Имао је новацица, али није знао, нити имао времена, да их троши. Није био пијанац. Када је пио, брзо би се напио и то га је мучило наредних дана. Мајка му је била чудна жена. Пола године је била у завади са једним делом села, а другу половину године је проводила мирећи се са њима и оговарајући ове друге. Била је пуна прича и којекавих *аброва*, које је сама смишљала. Те њене *лакргдије* нико и није узимао за озбиљно. Чак је имала улогу сеоске „Радио Милеве”, посебно током дугих зимских ноћи.

Станко се није женио. Доведе он неку жену сумњивог морала, која ту проведе извесно време, па оде. Разлог је, најчешће био „зла свекрва”, али понекад и крађа. За неколико дана „снајка” сними шта је то вредно и за њу корисно, па то спакује и зором, или у тренутку кад Станко и мајка нису у кући, оде у непознатом правцу. Станко томе није придавао важност, као да се то догађало комшији, а не њему и у његовој кући. Неке су то чиниле и по неколико пута.

Прошло је пет година од трговине у натури, између Станка и мене. Тих неколико месеци боравка у Београду за мене је била читава вечност. Сећам се, била је те године права цича зима. Снега је било око пола метра. Моје прво одредиште за пут у Београд, односно, повратка из овог велеграда била је Пакрачка Пољана (данас позната по масовном убијању Срба током рата 1991–1995), најближа железничка станица. Отац је са упрегнутим коњима и саоницама већ чекао скоро један сат. Месецима сам маштао о овом сусрету. Искочио сам из *шинобуса*. Испред себе сам ногом гурнуо стари кофер, а у руци сам чврсто држао канапом увијену картонску кутију са књигама. Потрчао сам оцу у загрљај. Пришао сам и коњима. Када су ме осетили, зарзали су и копитима почели да ударају у утрту и већ залеђену пртину. Био је то њихов начин препознавања. Отац им је скинуо *зобнице* и *покровце* којима су били покривени због јаке хладноће, али и да се не охладе после пређеног пута до овог одредишта. Сели смо у санке. Потурио ми је под ноге угрејане цигле које је мајка спремила. Потом ме је радосно погледао и пружио узде и *крбач*. Цимнух уздима и *крбачем* благо ударих по потрбушини. Коњи се пропеше. Нису били презани скоро месец дана. За њих је овај пут од непуних девет километара био права награда. Једва сам их обуздао. Када смо се попели на зараван изнад католичке цркве и кренули пут Гаја, замахнух снажније бичем, више да их уплашим него да их ударим. Испод њихових копита запршта снег и онда, пуним галопом јурнусмо према селу. Када смо дошли надомак мађарског села Брекинска, ја их смирих и касом настависмо споредним путем према кући.

Те непуне три недеље, колико је трајао распуст, биле су незаборавне. Исте вечери, на окупу је била цела фамилија, комшије, другари. Сестра Босиљка (ја сам је звао Боса), која се удала ту у селу, дошла је међу првима. После поздрава и пропитивања: како је у Београду, како изгле-

да тај велеград, извадих из цепа свог *ферџуна* моју *шклоцу*.

– Брате – рече она љубопитљиво – да ли се сећаш ове *шклоце*?

– Како не! Откуда она код тебе – запитих радознано.

– Када си ти јесенас отишао у Београд, ја сам чувала наше краве, али и ваше и стрица Пере. Ту је био и Ћет¹. Када сам видела код њега твоју *шклоцу*, ја га са прекором упитих: откуда она код тебе? Он се, затечен мојим питањем, збуни. Почео је да муца: – Знаш, овај, ја, он је то мени, он је то код мене заборавио, напокон изусти.

И, пружи ми је жустро, потом промрља: – Кад дође, ти му дај.

– Ето – рече сестра Босиљка – сада је поново код тебе. А како је код њега доспела знају само њих двојица: Бог и он.

И даље сам био забезекнут свим овим и у себи помислио: и трећи зна како је код њега дошла, а то сам ја. Загрлих сестру, као знак благодарности на „борби” коју је извела за моју *шклоцу*.

Кућа је била све пунија родбине и комшија, и све велелија. Пила се кувана и *џресна* ракија, резала шунка и кобасице, мезетио кисели купус. Начет је чак и *кулен*. На крају, и песма се орила до дубоко у ноћ. Неки су дочекали зору под столом, неки још орни за песму, а најмлађи су дубоко утонули у сан.

Те вечери није било Станка. Срели смо се тек за Божић. Поздравили смо се уобичајено – *мирбожећи*. Не знам, да ли га је тај сусрет подсетио на *шклоцу*. Мене јесте. Ако није, и то је добро.

На малим стварима сачували смо велике ствари. Није битна материјална, већ морална вредност. А та вредност може бити мерљива и кроз обичну *шклоцу*.

¹ Тако смо подругљиво звали Станка који је, због отежаног говора, свог *ђеда* звао *ћет*.

Иако је овај догађај, који се збио пре више од пола века, у суштини безазлен, нека врста дечије трговине – размене, остао је дубоко уткан у моју свест. Јер, у нама, старе, али се и рађају, деца. Док то тако бива, добро је.

*О Божићу, 2005. године**

* Објављено у *Летопису Машице српске*, књ. 476, св. 1-2 јул-август, Нови Сад, 2005. (74–80. стр.) под насловом *Плава шклоца или зелена књица (или најнатурална трговина од пре више од пола столећа)*.

Лево на столици: Гојко Милеуснић (1915–1979. Говеђе Поље)

Десно у народној ношњи: Љуба Милеуснић
(1917–1992. Говеђе Поље, рођена Ирић из Говеђег Поља)

Деца: – лево: Слободан Милеуснић
(1947. Говеђе Поље – 2005. Београд)

Десно: Вељко Милеуснић (1944–2012. Говеђе Поље)

УТОПЉЕНИК

Током летњих дана сва деца из села, а и одрасли, ишли су на купање у Бијелу, омању реку недалеко од села. Радним даном то је било само преко поднева – после ручка, односно, док су старији одмарали после напорних летњих сеоских послова. Недељом и празником проводили смо цео боговетни дан на реци, било да се купамо, ловимо рибу или играмо неку од игара, најчешће скакање у воду на брзу прозивку.

Доњи део села ишао је да се купа код Чендешевог млина, док су *Горњани*, како смо звали горњи део села, одлазили код Бажантовог млина. Понекада смо, обично недељом и празником, обилазили једни друге и заједно се купали или ловили рибу. Окупљање Доњанске деце било је на Мајди – малој заравни са три велике липе и неколико већ *ојренђалих клада*. Од те Мајде одвајао се пртени пут који је водио према Чендешевом млину, односно реци Бијелој. Моја кућа била је недалеко од Мајде. Комшилук су нам чинили породице Орозовић, Чађан, Ивановић, Радојчић, Каран, Босанац, Валентић, Лукач и Мајсторовић. Кућа Милана Ивановића била је преко пута Мајде. Била је то омање здање зидано на *џогсјеке*, али добро одржавано. Споља, у висини непун метар, као својеврстан *џарайет*, ишла је трака од жутосмеђе боје која је направљена мешањем иловаче, чађи и креча. Дрвене греде и *џогсјеци* били су премазани црном гарежи. Дуж пута била је жива ограда увек поткресана и ошишана на „конац”. То је била радна обавеза чика Душана, Милановог оца. Имао је Милан сестру Душанку, коју смо звали Ду-

шица. Поред оца и мајке у кући је живела бака Милка, очева мајка. Била је вредна и уредна жена, увек обучена у чисте *рубине* – одећу. Носила је беле *скуџе* и вежени *фершун*. *Наставак* је био такође од белог домаћег платна, са везом на рукавима и *шланијерејем* око врата. Велику шарену мараму увек је повезивала позади. Недељом и празником облачила је свечану опрему: *шњиџане скуџе* са широком *шаром* украшеном великим цветовима и преплетом винове лозе. Прегача, коју је сама ткала, такође је била украшена разнобојним цвећем и разиграним преплетима. Преко мараме *шамџе*, повезивала је велику *иверану бијелу риду*. Око врата носила је црни сомотски *јовез*. Баба Милка је била стуб породице.

Сећам се, био је Петровдан, педесет и трећа или четврта. Брат Вељко је са бабом Јагом отишао на *крам* (храмовну славу) у Брестовац. Тај распоред је раније утврђен: ја сам са родитељима ишао на Ивањдан у Духове код стрица, а њему је запало да иде код рођака у Брестовац. Као и обично, окупљање дружине било је на Мајди. Ја сам дошао први, већ око девет сати. Одмах сам викнуо Ђуру К., чија је кућа била у непосредној близини. Убрзо су пристигли и Милан Р., Бошко Б., Мића Р., Мишо М., и Нинко М.

– Мишо – обратио сам се брату од стрица који је био старији од мене – било би добро да ти и Ђуро данас уловите нешто рибе па да направимо ручак код Дан’ловог луга. Данас је *свеџац*, па да се погостимо. Ионако нико од нас неће ићи у *свечаре*.

– Зашто баш ја? – одбруси Мишо.

– Зато што сте ти и Ђуро најбољи риболовци, а и најискуснији, да не кажем, најстарији. Ми ћемо вам бити од помоћи. Идемо прво у канал изнад Ирића ливаде. Вода је данас мала и топла. То је право време за лов рибе, посебно штуче и караша. Прво ћемо *јањцаџи* по води како би је замутили, да риба исплива тражећи зрака, а потом је *сејешом* ловити. Треба се чувати пијавица. Предлажем да не скидамо *лаче* и обућу.